

TALABALIK DAVRIDA O'ZINI O'ZI BOSHQARISHNING PEDAGOGIK-PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI

Po'latov L.A.

Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent.

Orinetal universiteti, Toshkent.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15625501>

Annotatsiya. Talabalik davrida o'zini o'zi boshqarishning pedagogik-psixologik xususiyatlarini rivojlantirish o'zini o'zi faollashtirish, o'zini o'zi anglash, o'zini o'zi rivojlantirish, o'zini o'zi oshkor qilish xususiyatlarini o'rganish bo'yicha ilmiy tadqiqotlar olib borilmoqda.

Kalit so'zlar: pedagogika, psixologiya, boshqarish, rivojlantirish, xususiyatlar.

САМОУПРАВЛЕНИЕ В ПЕРИОД СТУДЕНЧЕСТВА ПЕДАГОГИКО-ПСИХОЛОГИЧЕСКАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА

Аннотация. Осуществляется развитие педагогико-психологических особенностей самоуправления в студенческий период, изучение самоактивации, самосознания, саморазвития, самораскрытия.

Ключевые слова: педагогика, психология, менеджмент, развитие, характеристика.

SELF-MANAGEMENT DURING THE STUDENT PERIOD PEDAGOGICAL-PSYCHOLOGICAL CHARACTERISTICS

Abstract. Development of pedagogical-psychological features of self-management during the student period, self-activation, self-awareness, self-development, self-disclosure. scientific research is being carried out.

Key words: pedagogy, psychology, management, development, characteristics.

Kirish. Jahon ta'lim va ilmiy-tadqiqot muassasalarida talabalarning o'zini o'zi boshqarish, insonning hayotdagi asosiy maqsadni anglash, agressiv ehtiyojlar, psixologik maydon, shaxs imkoniyatlari, o'zini o'zi faollashtirish, o'zini o'zi anglash, o'zini o'zi rivojlantirish, o'zini o'zi oshkor qilish xususiyatlarini o'rganish bo'yicha ilmiy tadqiqotlar olib borilmoqda. Bu borada talabaning fikr va xulq strategiyasini inobatga olgan holda uning shaxsi, o'ziga xos xususiyatlari, qobiliyatlarini rivojlantirishga yo'naltirilishi, pedagogik-psixologik shart-sharoitlarni hisobga olgan holda talabaning individual imkoniyatlarini to'raligicha ro'yobga chiqarish, qobiliyatini rivojlantirish, uning shaxs sifatida kamolotga yetishini ta'minlovchi, tafakkur va dunyoqarashini boyitish masalalari bo'yicha tizimli ishlarni amalga oshirish zarurati ahamiyatli bo'lib qolmoqda.

Mavzuga oid adabiyotlarning tahlili (Literatura review). Jahon ta'limida shaxsni har tomonlama voyaga yetkazish, unda komillikni va malakali mutaxassisga xos sifatlarni shakllantirish muammosi bugungi globallashtirish sharoitida muhim o'rin tutadi. YUNESKO qoshidagi Global Education Monitoring Report (GEMR) va Xalqaro ta'limni rejalashtirish instituti (IIER) mutaxassislari tomonidan tayyorlangan yangi dasturiy hujjatga binoan¹, dunyo

¹ https://www.unipage.net/ru/student_statistics

miqyosida 2015-yildan 2020-yilgacha universitet talabalari soni ikki yarim baravar ko'payib, 259 million kishini tashkil etdi. Bu borada talabalik davrida o'zini o'zi boshqarishning ijtimoiy-psixologik xususiyatlariga ko'ra shaxsni rivojlantirish, ijtimoiylashtirish va uni mustaqil, tanqidiy, ijodiy fikrlash qobiliyatlarini tarbiyalashga yo'naltirish masalasi dolzarb ahamiyat kasb etadi.

Respublikamizda so'nggi yillarda ta'lim sifatini oshirish va talaba yoshlarda yuksak bilim va iste'dodni rivojlantirish hamda faol fuqarolik jamiyatini shakllantirishga qaratilgan islohotlarning ustuvor yo'nalishlari belgilanib, zarur huquqiy-meyoriy asoslari yaratildi: «Yoshlar uchun ochiq va sifatli o'qitish tizimini qaror toptirish, ta'limning barcha bosqichlarida yoshlarning mukammal bilim olishini ta'minlash, iqtidorli va iste'dodli o'quvchilarni qo'llab-quvvatlash hamda rag'batlantirish»² vazifalariga asoslanib, shaxsda o'quv faoliyatida o'zini o'zi faollashtirish xususiyatini rivojlantirish va takomillashtirish yuzasidan ilmiy tadqiqotlarni olib boorish uchun asos yaratildi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi PF-60-son «2022-2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida», 2021-yil 13-iyuldagi PF-6260-son «Yoshlarni har tomonlama qo'llab-quvvatlash va ularning ijtimoiy faolligini yanada oshirishga oid qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida» farmonlari, 2018-yil 19-apreldagi PQ-3674-son «O'zbekiston Respublikasi innovatsion rivojlanish vazirligi huzurida ilg'or texnologiyalar markazini tashkil qilish to'g'risida» Qarori, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2019-yil 7-iyundagi 472-son «Psixologiya sohasidagi kadrlarni tayyorlash tizimini yanada takomillashtirish va jamiyatda huquqbuzarliklarning oldini olish chora-tadbirlari to'g'risida» Qarori hamda ushbu faoliyat tizimiga tegishli boshqa meyoriy-huquqiy hujjatlar doirasida belgilangan keng ko'lamli strategik chora-tadbirlarni amalga oshirishda mazkur dissertatsiya ishi muayyan darajada xizmat qiladi.

Tadqiqotning maqsadi (The purpose of the study) talabalik davrida o'zini o'zi boshqarishning tizimli namoyon bo'lishini belgilab beruvchi pedagogik-psixologik omillarni o'rganish asosida bu jarayonga ta'sir ko'rsatishning amaliy usullarini takomillashtirish bo'yicha takliflar ishlab chiqishdan iborat.

Tadqiqotning vazifalari (Tasks of the research)

talabalik davrida o'zini o'zi boshqarishning rivojlanishiga xizmat qiluvchi ijtimoiy-psixologik omillarni aniqlash;

turli oliy ta'lim muassasalari talabalarida o'zini o'zi boshqarish xususiyatini shakllanish, xulq-atvorda o'zini o'zi boshqarish, irodaviy o'zini o'zi boshqarish darajasi bilan bog'liqlik jihatlarini asoslash;

talabalik davrida o'zini o'zi boshqarishning shaxs tiplaridan ekstroversiya, introversiya, refleksivlik xususiyatlari bilan bog'liqligini aniqlash hamda shaxsda o'zini o'zi boshqarishning namoyon bo'lishi va tanlashini tarkibiy komponentlarini tahlil qilish;

² O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni. 2022-2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida. PF-60-son. 2022-yil 28-yanvar. <http://lex.uz/docs/3107036>.

talabalik davrida o'zini o'zi boshqarishning yetakchi komponentlariga asoslanib, shaxs sohasiga korreksion-rivojlantiruvchi ta'sir ko'rsatishning amaliy imkoniyatlarini ko'rsatib berish.

Tadqiqotning predmetini talabalik davrida o'zini o'zi boshqarishning namoyon bo'lishi va rivojlanishining pedagogik-psixologik xususiyatlari tashkil qiladi.

Oliy ta'lim talabalarida o'z-o'zini boshqarishni shakllantirish xususiyatlarini hisobga olgan holda, bir necha jihatlariga to'xtalib o'tish kerak, ularning asosiylari yosh xususiyatlari va kasbiy ta'limni ushbu darajada tashkil etishdir. O'rta kasb-hunar ta'limi uzluksiz ta'lim bosqichlaridan biri bo'lib, u o'ziga xos bo'lgan qator xususiyatlarga ega. O'rta kasb-hunar ta'limining asosiy xususiyatlaridan biri uning majburiy emasligi va aksariyat mutaxassisliklarga kirishda boshlang'ich ta'lim darajasiga qat'iy talablarning yo'qligidir. Shunday qilib, o'rta kasb-hunar ta'limi sharoitida o'quvchilar asosiy umumiy va o'rta umumiy ma'lumotga ega bo'lib, bu yuqori sinflar va oliy kasbiy ta'lim tashkilotlari o'quvchilariga xos bo'lgan shaxsiy xususiyatlarni shakllantirish uchun sharoit yaratadi. Shundan kelib chiqib aytishimiz mumkinki, mazkur ta'lim tashkilotlari o'quvchilarining yoshi yoshlik davri chegaralariga to'g'ri keladi.

Ushbu davrning yosh xususiyatlarini ko'rib chiqishdan oldin, unga xos bo'lgan vaqt chegaralarini aniqlash kerak, chunki bu borada bir nechta nuqtai nazarlar mavjud. Yoshlikni alohida yosh davri sifatida ajratishning asosiy mezon bolalikdan kattalikka o'tish bo'lib, u majburiyatlarni yakuniy assimilyatsiya qilish va mustahkamlash, shuningdek, o'z taqdirini o'zi belgilashni nazarda tutadi. Bu mezon munozarali, shuning uchun ba'zi tadqiqotchilar yoshlarni alohida yosh davri deb hisoblamaydilar. Shunday qilib, E.Yerikson o'smirlik bosqichini (12-18 yosh) va yoshlarni (18-25 yosh) ajratib turadi. Shunday qilib, o'smirlik davrida shaxsiyatning shakllanishi, yoshlikning 26-davrida esa shaxsiy munosabatlarning rivojlanishi sodir bo'ladi.

Mualliflarning bu pozitsiyasi kamroq darajada taqdim etiladi. Qoida tariqasida, yoshlarni ko'rib chiqish muammosi uni alohida yosh davri sifatida ajratish haqiqatini emas, balki vaqtinchalik chegaralarni va tegishli xususiyatlarni belgilashni nazarda tutadi. J. Birren 12 yoshdan 17 yoshgacha bo'lgan yoshlarning yosh chegaralarini belgilaydi, bu o'smirlik haqidagi maishiy g'oyalarga mos keladi. 17 yoshdan keyin va 25 yilgacha, muallifning pozitsiyasiga ko'ra, erta etuklik davom etadi [3]. B. G. Ananiyev, J. Birrenning tasnifini ko'rib chiqib, lekin uni to'ldirib, jinsni hisobga olgan holda yoshlarning turli yosh chegaralarini ko'rsatadi. Shunday qilib, qizlar uchun o'smirlik 16 yoshdan 20 yoshgacha, o'g'il bolalar uchun 17 yoshdan 21 yoshgacha davom etadi [3]. D. V. Elkonin yoshlarni boshqacha ko'rib, uni katta maktab yoshi (15-17 yosh) deb belgilaydi. Bu vaqtda asosiy faoliyat o'quv va kasbiy faoliyat bo'lib, u o'z qobiliyatlarini aniqlash, qiziqishlarni tushunish va kasbiy rivojlanish yo'lini topishdan iborat. Zamonaviy tasniflarda, shuningdek, yosh chegaralari haqida aniq tushuncha yo'q. Jahon sog'liqni saqlash tashkilotining yangi tasnifiga ko'ra, o'smirlik 16 yoshdan 25 yoshgacha davom etadi. Shunday qilib, davr chegaralari ijtimoiy mezonlarga asoslanadi, ya'ni tanlangan faoliyatda kasbiy o'zini o'zi belgilash va shakllantirish. E. Spranger yoshlikning ikki fazali tabiati haqida gapiradi. Birinchi bosqich 14 yoshdan 17 yoshgacha davom etadi, bu yosh chegaralari va mustaqillik inqirozining mavjudligi nuqtai nazaridan o'smirlikning umumiy tavsifiga o'xshaydi.

Ikkinchi bosqich 17 yoshdan 21 yoshgacha davom etadi. N. N. Obozov, shuningdek, yoshlikning yosh chegaralarini aniqlashning heterojenligi haqida gapiradi.

E. Sprangerdan farqli o'laroq, N. N. Obozov chegaralarni jins bo'yicha guruhlarga ajratadi. Shunday qilib, muallifning so'zlariga ko'ra, qizlarda yoshlik 13 yoshdan 19 yoshgacha, o'g'il bolalarda esa 14 yoshdan 22 yoshgacha davom etadi. Kulagina va V. N. Kolutskiy kasbiy yo'nalishni asos qilib olgan holda 16 yoshdan 20 yoshgacha bo'lgan yosh chegaralarini belgilaydilar. Taqdim etilgan tasniflarni tahlil qilish shuni aytishga imkon beradiki, yoshlarning chegaralari o'rtacha 16-21 yoshga to'g'ri keladi. Shulardan kelib chiqib, o'rta kasb-hunar ta'limi o'quvchilarining xususiyatlarini tahlil qilib, ularning barchasi o'smirlik davri doirasida bo'lib, shu yoshga to'g'ri keladigan xususiyatlarga ega degan xulosaga keldik. O'smirlik davrining xususiyatlarini tavsiflab, ko'plab mualliflar hayotda o'z o'rnini izlash va kasb tanlash fonida yuzaga keladigan identifikatsiyalash va yaqin munosabatlarni qurish jarayoniga ishora qiladilar.

O'smirlikdan farqli o'laroq, o'smirlik hissiy va intellektual barqarorlik, o'zini o'zi boshqarish va o'zini o'zi boshqarishning kuchayishi bilan tavsiflanadi. N.N.Obozovning ta'kidlashicha, yigitlar hissiy reaksiyalarning nomutanosibligi, tashqi ta'sirga moyilligi, o'ziga xosligini izlash (yoki yo'qotish) bilan ajralib turadi

Qisman bu xususiyatlar oldingi o'smirlik davriga xos bo'lsa, hozir ular kamroq darajada namoyon bo'ladi. E.Sprangerning ta'kidlashicha, davom etayotgan identifikatsiyalash, shuningdek, yaqin munosabatlarni o'rnatishga urinishlar fonida, yigitlar yolg'izlik tuyg'usida namoyon bo'ladigan izolyatsiya inqirozini boshdan kechiradilar.

T.Z.Kozlova hayotning har bir davri uchun asosiy yo'nalishlarni aniqlash imkonini beruvchi turli yosh bosqichlarida identifikatsiyalash xususiyatlarini o'rganadi. Muallifning ta'kidlashicha, 20 yoshgacha bo'lgan odamlar asosan o'zlarini oilasi va yaqin atrofi bilan tanishtirishadi. 20 yoshdan 24 yoshgacha bo'lgan yosh, rivojlanishning ijtimoiy sharoitlari bilan bog'liq bo'lgan kasbiy o'ziga xoslikning ustunligini ko'rsatadi [4].

Shunga asoslanib, aytishimiz mumkinki, o'smirlik davrida shaxsiyatni shakllantirish va qo'llab-quvvatlashni oila tizimidan professional tizimga o'tish sodir bo'ladi. I.Y.Kulagina va V.N.Kolyutskiy o'smirlik davridagi rivojlanish xususiyatlarini tavsiflab, rivojlanish trayektoriyasi va tanlangan kasbiy yo'l o'rtasidagi bog'liqlikka ham e'tiborni qaratadi.

Tadqiqotchilarning qayd etishicha, asosiy maktabni tugatgandan so'ng o'rta maxsus kasb-hunar ta'limi muassasalarida o'qishni davom ettirganlar va o'rta ta'lim olganlar o'rtasida hayotni baholashda farq bor. Ularning tadqiqotlari natijalari shuni ko'rsatadiki, 11-sinf o'quvchilarining o'z-o'zini hurmat qilish darajasi yuqori, ijtimoiy mavqeini idrok etish darajasi yuqori, kasbiy rivojlanish istiqbollari aniq va barqaror. 9-sinfni tugatgan va boshqa ta'lim tashkilotlarida o'qishni davom ettirgan o'quvchilar, umuman olganda, o'zlarini va kasbiy o'zini o'zi anglash imkoniyatlarini past baholaydilar, shuningdek, oliy ma'lumotni ijtimoiy yuksalish elementi deb hisoblamaydilar.

Bu natijalar shuni aytishga imkon beradiki, kasbiy o'zini o'zi belgilash ushbu yosh davrida asosiy rol o'ynaydi, o'z-o'zini baholash va boshqalar bilan o'zaro munosabatlarga ta'sir qiladi. I.Y.Kulagina va V.N.Kolyutskiylar ham o'zlariga umumiy munosabat va kasbiy rivojlanish bosqichlariga qaramasdan, bu ikki guruh talabalari o'zlarining kasb tanlash xususiyatlariga ko'ra o'xshash tendentsiyalarga ega ekanligini ta'kidlaydilar. Bunga asoslanib, mualliflar ontogeneznining uchta yo'nalishini ajratib ko'rsatadilar: • gedonistik yo'nalish chizig'i.

Bu umuman kasbiy va hayotning o'zini o'zi belgilashni anglatmaydi. Ushbu yo'nalish doirasida odam oson va qiziqarli vaqt o'tkazish imkoniyatlarini topishga qaratilgan. Ko'pincha, bu o'zini kasbiy mahoratning yo'qligi yoki kasbiy mansublikning shakllanishi, faoliyat sohalarining doimiy o'zgarishi va ijtimoiy qaramlik bilan namoyon qiladi. • Xudbinlik yo'nalishi. Imtiyozlar izlash asosida professional tanlovni o'z zimmasiga oladi. U nufuzli kasbni izlashda, unga bo'lgan munosabatdan qat'i nazar, va katta kuch sarflashni o'z ichiga olgan kasbiy faoliyatni tashkil etishda o'zini namoyon qilishi mumkin. Ma'naviy, axloqiy va muhim yo'nalish chizig'i. Mualliflar uni kasbiy va shaxsiy rivojlanishning kombinatsiyasini o'z ichiga olgan yagona kasb sifatida belgilaydilar, chunki kasb tanlash shaxsning haqiqiy qobiliyatlari va manfaatlariga asoslanadi [4]. S. V. Chernobrovina talabalarda aniq yoshlik inqirozi mavjudligini ta'kidlaydi, bu o'rta maktab o'quvchilarida ham o'zini namoyon qilishi mumkin. Ushbu inqirozning o'ziga xosligi ham yosh, ham ijtimoiy jihatlarida (ta'limning boshqa darajasiga o'tish) yotadi. Muallif ushbu inqirozning quyidagi ko'rinishlarini qayd etadi: ta'lim va kasbiy faoliyatdagi muammolar, boshqalar bilan munosabatlardagi qiyinchiliklar, shaxsiy muammolar.

O'quv va kognitiv faoliyatdagi qiyinchiliklar tashqi motivlarning ustunligi (bitiruv fakti, diplom va boshqalar) va kognitiv motivatsiyaning pasayishi tufayli yuzaga keladi. O'zaro munosabatlardagi qiyinchiliklar yuqori talablar (o'ziga va boshqalarga) va ambitsiyalarning mavjudligi bilan bog'liq. Shu bilan birga, o'quvchilar tashvish, ta'sirchanlik, stressga past qarshilik kabi fazilatlar bilan ajralib turadi. Kollej va universitet talabalaridagi stressning namoyon bo'lishini taqqoslab, muallif barcha talabalar o'qish paytida o'smirlik inqirozini boshdan kechirishlarini ta'kidlaydi, ammo ularning uchdan birida inqirozning eng yuqori cho'qqisi birinchi yillarda, 2/3 qismida esa - bitiruv paytida sodir bo'ladi. * Shunday qilib, barcha talabalar o'sib borayotgan inqirozning asosiy namoyonlarini boshdan kechirmoqdalar, ammo bitiruvchilarda bu yanada sezilarli darajada namoyon bo'ladi, bu esa ijtimoiy sharoitlarning o'zgarishi holati bilan belgilanadi: ta'lim muassasasini tugatish, ish joyini qidirish, ta'limning keyingi bosqichiga kirish. Inqiroz o'z qobiliyatlarini subyektiv baholash va ta'limning hozirgi darajasida amalga oshirish darajasi tufayli kuchayadi. T. S. Speshilova o'quvchining iqtidorlilik darajasiga (obyektiv va subyektiv) qarab qadriyatlarining ustunligini tavsiflaydi.

Tadqiqotchi talabalarining uchta toifasini aniqlaydi: yashirin iste'dodlarga ega bo'lganlar, oddiy talabalar va aniq iste'dodli talabalar. Yashirin iqtidorli talabalar uchun asosiy qadriyatlar tarbiyaviy faoliyat emas, balki axloqiy fazilatlarini tarbiyalashdir. Oddiy talabalar qulaylikka intilishadi, bu ham ustun qadriyatlarda namoyon bo'ladi: moddiy farovonlik, sodiq va sadoqatli do'stlik, o'yin-kulgi va boshqalar. Iqtidorli talabalar ustun qadriyatlarining ikkiligi bilan ajralib turadi. Potensialni anglaganlar o'zlariga va o'zini takomillashtirishga qaratilgan, ustun qadriyatlarni anglamaganlar oddiy talabalarga o'xshaydi. Ushbu tadqiqot natijalarini kollej o'quvchilarining tegishli toifalari tavsifiga o'tkazish mumkin deb hisoblaymiz. Shunday qilib, yashirin iste'dodlarga ega bo'lgan talabalar ijtimoiy faoliyatga ko'proq jalb qilinadi, ba'zi hollarda ular o'qishlarida o'zlarini amalga oshirishga intiladilar. O'rtacha iqtidorli talabalar ikki toifaga bo'linadi: ba'zilar yaxshi o'qishga intiladi, boshqalari o'yin-kulgi va bo'sh vaqtga e'tibor qaratadi. Agar talaba o'zining yaqqol iqtidorini anglab etsa, u o'zini o'zi yo'naltirish, eng yaxshi bo'lish va e'tiborni jalb qilish istagiga xosdir. Agar talaba o'zining yaqqol iqtidorini anglamasa, ko'p hollarda u gedonistik qadriyatlarga yo'naltirilgan bo'ladi.

Xulosa va takliflar (Conclusion/Recommendations). Xulosa qilib aytganda, taqdim etilgan natijalarga asoslanib aytishimiz mumkinki, o'smirlik - bu bolalik va kattalik o'rtasidagi o'tish davri. Ushbu o'tishning asosi identifikatsiya jarayonlarining tugashi, yaqin munosabatlarni o'rnatishga yo'naltirilganligi, shuningdek, kasbga yo'naltirish yoki ma'lum bir kasbni o'zlashtirish darajasida kasbiy o'zini o'zi belgilashdir. Ijtimoiy talablar tufayli kasb tanlash va uni o'zlashtirish yoshlik davrida asosiy hisoblanadi. Bundan tashqari, ushbu 31 daraja oliy va o'rta ta'lim o'rtasidagi oraliq bo'lib, bu maktab va kasbiy dasturlarning subyektlari mavjudligida namoyon bo'ladi. Shunday qilib, o'rta kasb-hunar ta'limi aralash tashkiliy xususiyatga ega bo'lib, maktab va oliy kasbiy ta'limning xususiyatlarini ham material mazmunida, ham o'quv jarayonini tashkil etishda umumlashtiradi.

REFERENCES

1. Mo'ydinov Maxsudbek Rustambek o'g'li, "BELBOG'LI KURASHCHILARNING KOORDINATSION MASHQLAR YORDAMIDA TEXNIK – TAKTIK TAYYORGARLIGINI TAKOMILLASHTIRISH". Ta'lim va innovatsion tadqiqotlar jurnali, volum-3, 272-282. Balsevich V.K. Fizicheskaya kultura dlya vsex i dlya kajdogo.- Moskva: FiS, 1988.-208 s.il.
2. Soliyev Sanjarbek Shuhratjon o'g'li FUTBOLCHILARNING IRODAVIY SIFATLARINI RIVOJLANTIRISH ORQALI MUSOBAQA OLDI HAVOTIRINI KAMAYTIRISH ResearchBib IF-2023: 11.01/ ISSN: 3030-3753 / Volume 2 Issue 4
3. Mo'ydinov Maxsudbek Rustambek o'g'li. Belbog'li kurashchilarning texnik va taktik tayyorgarligini takomillashtirish. Qo'qon DPI. Ilmiy xabarlar jurnali. 2024, 4-son. 371-379.
4. mavzu: Improving the effectiveness of physical education lessons for hearing-impaired students using "Motion control XR" equipment Khursanova Rukhsora Olimjon kizi jurnal: Eurasian Journal of Sport Science bet: 33-37
5. Mavzu: ESHITISHIDA MUOMMOSI BO'LGAN O'QUVCHILARNING JISMONIY TAYYORGARLIGINI ANIQLASH VA TAHLIL QILISH Xursanova Ruxsora Olimjon qizi ACTA NUUZ jurnali 242-244 betlar
6. Mavzu: The role and importance of the principle of continuity in improving the speed ability of 12-14-year-old hearing and speech impaired children Khursanova Rukhsora Olimjon kizi MENTAL ENLIGHTENMENT SCIENTIFIC – METHODOLOGICAL JOURNAL 229-235
7. крамович, Болтаев Аъзам; „Ёш волейболчиларнинг жисмоний сифатларини ривожлантиришда ҳаракатли ўйинларни аҳамияти,Муғаллим ҳам узликсиз билимлендириў,,6-son,132-135,2019,
8. BOLTAEYV, A.A.; „KO'P YILLIK TAYYORGARLIK BOSQICHIDA SPORTGA SARALASH VA YO'NALTIRISH,MUҒALLIM XҒМ YЗЛИКСИЗ БИЛИМЛЕНДИРИЎ № 6/3 2024 MUҒALLIM XҒМ YЗЛИКСИЗ БИЛИМЛЕНДИРИЎ,1,898-904,8,2024,Qoraqolpoq

9. Mamadaliyev S., Yallaqayev Z. O‘ZBEKISTONDA SPORT EKSTRIMAL TURIZMINI RIVOJLANTIRISH VA O‘ZGARUVCHAN TURISTLARNI DOIMIY TURISTLARGA AYLANTIRISH CHORA-TADBIRLARI //Modern Science and Research. – 2024. – T. 3. – №. 12. – C. 835-839.
10. Abduraxmonovich M. S., Yusupovich Y. Z. O‘ZBEKISTONDA SPORT EKSTRIMAL TURIZMINI RIVOJLANTIRISH VA O‘ZGARUVCHAN TURISTLARNI DOIMIY TURISTLARGA AYLANTIRISH CHORA-TADBIRLARI //International scientific journal «MODERN SCIENCE AND RESEARCH. – 2024. – T. 3.
11. Mamadaliyev S., Yallaqayev Z. O ‘ZBEKISTON SHAROITIDA TURLI AXOLI QATLAMLARIDA SPORT-SOG ‘LOMLASHTIRISH TURIZMI MASHG ‘ULOTLARINI TASHKIL ETISHDAGI O ‘ZIGA XOS YONDOSHUVLAR //Modern Science and Research. – 2024. – T. 3. – №. 12. – C. 1253-1262.
12. PULATOV, LAZIZ A; „SYSTEM OF PERSONALITY DEVELOPMENT IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS,Mental Enlightenment Scientific-Methodological Journal,5,03,316-323,2024
13. Ilhom X. Abdullayev. IMPROVEMENT OF THE SPECIAL PHYSICAL TRAINING MODEL OF GRECO-ROMAN JUNIOR WRESTLERS / MENTAL ENLIGHTENMENT SCIENTIFIC – METHODOLOGICAL JOURNAL. ISSN: 2181-1547 (E) / 2181-6131 (P) Vol. 5 No. 08 (2024): Vol.05, Issue08, 2024
14. BOLTAEYV. A.A.SCIENTIFIC AND THEORETICAL ANALYSIS OF AGGRESSION IN STUDENTS OF MIDDLE SCHOOL AGE,"Spectrum Journal of Innovation, Reforms and Development",1,111-116,7,2023,SCIENTIFIC AND THEORETICAL ANALYSIS OF AGGRESSION IN STUDENTS OF MIDDLE.
15. DEVELOPMENT OF AGILITY IN FEMALE STUDENTS THROUGH BASKETBALL GAME ELEMENTS Umida Abdulla qizi Eshmanova THE MULTIDISCIPLINARY JOURNAL OF SCIENCE AND TECHNOLOGY- VOLUME-4, ISSUE-12.
16. Muidinov M.R, Technical Training In Belbogli Kurash Wrestling Through Coordination Exercises Development. Mental Enlightenment Scientific – Methodological Journal, 2024 vol (05), 106-115.
17. Muydinov M.R. The importance of mobile technologies in enhancing technical and tactical preparation in belt wrestling. Multidisciplinary Journal of Science and Technology VOLUME-4, ISSUE-12 INDIA. 17-23.
18. Mamadaliyev, S., & Yallaqayev, Z. (2024). O ‘ZBEKISTON SHAROITIDA TURLI AXOLI QATLAMLARIDA SPORT-SOG ‘LOMLASHTIRISH TURIZMI MASHG ‘ULOTLARINI TASHKIL ETISHDAGI O ‘ZIGA XOS YONDOSHUVLAR. *Modern Science and Research*, 3(12), 1253-1262.
19. Mamadaliyev, S., & Yallaqayev, Z. (2024). O ‘ZBEKISTONDA SPORT EKSTRIMAL TURIZMINI RIVOJLANTIRISH VA O ‘ZGARUVCHAN TURISTLARNI DOIMIY TURISTLARGA AYLANTIRISH CHORA-TADBIRLARI. *Modern Science and Research*, 3(12), 835-839.
20. Abdullayev Ilhom Xushnudovich. ANALYZING THE COMPETITIVE PERFORMANCE OF GRECO-ROMAN WRESTLING ATHLETES

- (<http://econferencezone.org/index.php/ecz/article/view/2387>) / International Conference on Developments in Education Hosted from Saint Petersburg, Russia <https://econferencezone.org> Aug 23rd 2023.
21. Abdullaev Ilkhom Khushnudovich. DEVELOPMENT OF SPECIAL PHYSICAL TRAINING OF GRECO-ROMAN WRESTLERS WITH THE HELP OF SPECIAL SIMULATORS / 17th-TECH-FEST-2023 International Multidisciplinary Conference Hosted from Manchester, England <https://conferencea.org> 25th August 2023.
 22. Soliyev Sanjarbek Shuhratjon o'g'li FUTBOLCHILARNING IRODAVIY SIFATLARINI RIVOJLANTIRISH ORQALI MUSOBAQA OLDI HAVOTIRINI KAMAYTIRISH ResearchBib IF-2023: 11.01/ ISSN: 3030-3753 / Volume 2 Issue 4
 23. Qo'qon DPI. Ilmiy xabarlar 2024 4-son Jismoniy tarbiya va sport yo'nalishlari bo'yicha kasbiy ijodiy imtihonlarni o'tkazishda zamonaviy texnologiyalarni qo'llash metodikasi 341- 345 Sanjarbek Soliyev
 24. International Journal of Advance Scientific Research "Mass participation in sports is an effective way to Improve women's health" 249-255 MASS PARTICIPATION IN SPORTS IS AN EFFECTIVE WAY TO IMPROVE WOMEN'S HEALTHKhaidarova
 25. Rahmanova, D. A. (2023). 3-7 YOSH LI BOLALARNING SOG 'LOMLASH TIRUVCHI GIMNASTIKA VA XOREOGRAFIYA BILAN SHUG 'ULLANISHINING SAMARADORLIGI. *Namangan davlat universiteti Ilmiy axborotnomasi*, (8), 606-614.
 26. RAHMANOVA, D. (2024). JISMONIY TARBIYA DARSLARIDA OLIY TA'LIM MUASSASALARI TALABALARINI JISMONIY SIFATLARINI RIVOJLANTIRISH. *News of the NUUZ*, 1(1.8), 150-152.
 27. Ma'murbekova, G. (2024). YUQORI MALAKALI SAMBOCHI QIZLARNI FUNKSIYANAL XOLATIGA TEZKOR KUCHNING TA'SRI. *Modern Science and Research*, 3(12), 1387-1390.
 28. Ma'murbekova, G. (2024). IMPROVING THE SPEED AND AGILITY OF NATIONAL WRESTLERS. *Multidisciplinary Journal of Science and Technology*, 4(12), 34-37.
 29. Anvarov S., Xudayberdiyev N., Mamadaliyev S. 12–14 YOSH LI YOSH BOKSCHILARNING FIZIOLOGIK XUSUSIYATLARI ASOSIDA MAXSUS JISMONIY VA TEXNIK TAYYORGARLIKNI TAKOMILLASHTIRISH YO 'LLARI //Modern Science and Research. – 2025. – T. 4. – №. 4.
 30. Tuychiyev K., Xudayberdiyev N., Mamadaliyev S. O 'SMIR YOSHIDAGI KIKBOKSINGCHILARDA MAXSUS JISMONIY TAYYORGARLIKNI OSHIRISH //Modern Science and Research. – 2025. – T. 4. – №. 4. – C. 1848-1852.
 31. Erkinhodjayeva G., Mamadaliyev S. KO 'ZI OJIZLAR VA ZAIF KO 'RUVCHILAR UCHUN OCHIQ HAVODAGI HARAKATLI O 'YINLARNING AHAMIYATI //Modern Science and Research. – 2025. – T. 4. – №. 4. – C. 1843-1847.
 32. Mamadaliyev, S. (2024). THE CURRENT STATE OF SPORTS AND WELLNESS MOUNTAIN TOURISM IN UZBEKISTAN AND MEASURES FOR ITS MASS DEVELOPMENT. *Multidisciplinary Journal of Science and Technology*, 4(12), 44-48.

33. Toshpolatova, D., & Mamadaliyev, S. (2025). 12–14 YOSHLI FUTBOLCHILARNING FIZIOLOGIK XUSUSIYATLARI ASOSIDA MAXSUS JISMONIY VA TEXNIK TAYYORGARLIKNI TAKOMILLASHTIRISH YO ‘LLARI. *Modern Science and Research*, 4(5), 508-513.
34. Soliyev, S. (2025). FUTBOLCHILARNING IRODAVIY SIFATLARINI RIVOJLANTIRISH ORQALI MUSOBAQA OLDI HAVOTIRINI KAMAYTIRISH. *Modern Science and Research*, 4(4), 1360-1364.
35. Turobov, X. X., & Soliyev, S. S. (2022). Zamonaviy O'zbekistonda ommaviy sportni rivojlantirishning tashkiliy asoslari. *Uzluksiz ta'lim*, 33-39.
36. Khaidarova, M. I., Sh, S. S., & Kh, K. S. (2023). MASS PARTICIPATION IN SPORTS IS AN EFFECTIVE WAY TO IMPROVE WOMEN'S HEALTH. *International Journal of Advance Scientific Research*, 3(11), 249-255.
37. Rahmanova, D. A. (2023). 3-7 YOSHLI BOLALARNING SOG ‘LOMLASH TIRUVCHI GIMNASTIKA VA XOREOGRAFIYA BILAN SHUG ‘ULLANISHINING SAMARADORLIGI. *Namangan davlat universiteti Ilmiy axborotnomasi*, (8), 606-614.
38. RAHMANOVA, D. (2024). JISMONIY TARBIYA DARSLARIDA OLIY TA'LIM MUASSASALARI TALABALARINI JISMONIY SIFATLARINI RIVOJLANTIRISH. *News of the NUUZ*, 1(1.8), 150-152.
39. Rakhmanova, D. A. (2024). OPTIONAL OF PEDAGOGICAL CONTROL OVER MOTOR PREPARITION OF GYMNASTS SPECIALIZING IN RHYTHMIC GIMNASTICS. *Eurasian Journal of Sport Science*, 1(2), 136-138.
40. Рахманова, Д. А. (2024). GIMNASTRADA MASHG‘ULOTLARIDAN FOYDALANISH ASOSIDA TALABALARNING JISMONIY SIFATLARINI RIVOJLANTIRISH. *Fan-sportga*, (4), 43-46.